

Zaštita spomenika kulture i samoupravno interesno organizovanje

PROTECTION DES MONUMENTS CULTURELS ET L'ORGANISATION D'INTERETS AUTOGESTIONNAIRES

Jovan Sekulić

Kulturno nasleđe naše zemlje predstavlja, bez sumnje, ne samo dragocenu kulturno-istorijsku, umetničku, obrazovnu i estetsku vrednost, već sve više postaje i značajan faktor u privrednom, a posebno, u turističkom razvoju Jugoslavije. Ocenjuje se da je danas gotovo 10% jugoslovenskog prostora od značaja za zaštitu spomenika kulture i zaštitu prirode. Takvo bogatstvo naše zemlje u spomeničkim fondovima od onih najstarijih pa sve do ovih najnovijih iz našeg radničkog pokreta, revolucije i posleratne izgradnje s jedne i briga društva u celini s druge strane, sigurno da su učinili da zaštita spomenika kulture, zapravo svih kulturnih dobara, dobije sve karakteristike delatnosti od posebnog društvenog interesa.

Iako bez veće tradicije i iskustva, zavodi za zaštitu spomenika kulture, kao jedne od specijalizovanih ustanova u oblasti zaštite kulturnih dobara u našoj zemlji, pokazali su značajne i vidljive rezultate. Od samo nekoliko zavoda i muzeja koji su odmah posle oslobođenja bili jedini nosioci zaštite našeg kulturnog nasleđa, danas, samo posle tri decenije, imamo vrlo razvijenu mrežu ovih ustanova formiranih kao republički, pokrajinski, regionalni i gradski zavodi za zaštitu spomenika kulture.

Pa, i pored ovih nama dobro poznatih rezultata i uspeha, iako se radi o ustanovama od posebnog društvenog interesa, još uvek nismo uspeli da se obostrano i kao društvo i kao institucije, zapravo služba, izborimo za pravu i istinsku afirmaciju ove tako značajne i delikatne, složene i krajnje odgovorne delatnosti u oblasti kulture. Još uvek ona je u senci efektnijih, zapravo spektakularnijih i atraktivnijih kulturnih akcija i manifestacija. U tom smislu sigurno da nije bilo ni šire inicijative i snažnijeg uticaja samih ustanova zaštite, pre svega, na planu što adekvatnijeg samoupravnog interesnog povezivanja i organizovanja.

Zato nije ni malo slučajno da je poslednja XX Skupština Stalne konferencije gradova Jugoslavije posvećena temi samoupravnih interesnih zajednica i novim ustavima, održana krajem 1974. godine u Herceg-Novom, razmatrala, pored osnovnog materijala i koreferat »Samoupravne interesne za-

jednice za zaštitu kulturnog nasleđa«. U ovom materijalu izneti su, pored ustavno-pravnog osnova, i razlozi, motivi i ciljevi koji se žele postići kroz ovakvu samoupravnu interesnu zajednicu, kao i njeni učesnici, način finansiranja i potreba, samim tim, adekvatnijeg i potpunijeg organizovanja službe zaštite spomenika kulture. Sasvim razumljivo, podrazumevajući pod pojmom »spomenik kulture« nepokretne spomeničke fondove, preciznije, arheološke lokalitete, pojedinačne arhitektonske spomeničke objekte i spomeničke prostore, zapravo, urbane i ruralne celine i ambijente.

Danas je već sasvim evidentno da kulturno nasleđe jednog grada, ili šire, regiona, ne može i ne treba više da ostane samo u interesnoj sferi organizacija zaštite — zavoda za zaštitu spomenika kulture, odnosno stručnjaka — konzervatora. Zaštita i reanimacija istorijskih gradskih celina, ambijenata i pojedinačnih arhitektonskih spomeničkih objekata sve više postaju tipične interdisciplinarni aktivnosti kojima se kao imperativ nameće obavezna međusobna saradnja, koordinacija i povezivanje svih profila stručnjaka, radnih organizacija i faktora u gradu. Zapravo one danas postaju sve više nerazdvojni delovi gradskih funkcija u opštoj politici uređenja i rekonstrukcije grada. S druge strane, imao i korisnici ovih fondova danas su uglavnom već formirane samoupravne interesne zajednice za stanovanje, poslovni prostor, zemljište i druge interesne zajednice u privredi, a u mnogo manjoj meri društveno-političke organizacije i zajednice u oblasti kulture i neprivrednih delatnosti. I konačno, savremena i aktivna zaštita spomenika kulture predstavlja danas ne samo deo one tzv. »osnovne delatnosti« koja čini fazu upravno-pravnog postupka, već takav proces koji, uključujući i sve mere tehničke zaštite, obezbeđuje potpunu prezentaciju i korišćenje spomenika kulture. Za takav proces sredstva koja se danas, iako mnogo veća nego ranije, izdvajaju iz fondova zajednice kulture, sasvim sigurno, ni izdaleka ne mogu da budu dovoljna i jedina garancija za uspešnije i dugoročnije planiranje i rešavanje svih organizacionih, pre svega, kadrovskih i materijalnih, problema zaštite spomeničkog nasleđa.

Polazeći od svega toga smatramo da su sve to dovoljni pokazatelji da bi se interes svih onih koji danas kao imao materijalno upravljaju spomeničkim fondovima, onih koji kao stručnjaci čuvaju i održavaju ove fondove i onih koji ove fondove koriste bilo u stanarskom, privrednom, kulturnom, obrazovnom, turističkom ili bilo kom drugom vidu, mogao da nađe bilo u posebnoj samoupravnoj interesnoj zajednici za zaštitu spomenika kulture ili u nekom od sličnih oblika samoupravnog interesnog organizovanja za pojedine urbane spomeničke celine i ambijente, u kojima bi uloga svih učesnika kako u upravljanju ovim fondovima, tako i u odnosu na formiranje sredstava i njihovu raspodelu bila adekvatna onoj koju imaju i svi radni ljudi u drugim, odgovarajućim, samoupravnim interesnim zajednicama.

U svojoj uvodnoj reči na pomenutoj XX Skupštini Stalne konferencije gradova Jugoslavije drug Kardelj je, govoreći o značaju interesnih zajednica u povezivanju šireg kruga interesa u privredi i društvenim delatnostima, rekao i ovo: »Sigurno je da će to samoupravno organizovanje u interesne zajednice dobijati na ulozi u našem društvu, jer će omogućiti, upravo stvaranje velikih samoupravnih demokratskih organizama koji povezuju širi krug interesa vezanih za određene društvene delatnosti bilo da je reč o privredi ili neprivredi. Prilikom utvrđivanja načela za organizovanje interesnih zajednica treba imati u vidu činjenicu, rekao je drug Kardelj, da će nam praksa očigledno pokazati odnosno dati različite tipove interesnih zajednica i da će biti teško za sve te tipove naći identična načela za unutrašnje samoupravne odnose.«

Reči druga Kardelja dobile su svoju punu potvrdu već samo nepunih godinu dana kasnije. U našoj zemlji, već u ovoj godini, izvršene su najpre određene transformacije postojećih interesnih zajednica za kulturu, zapravo njihovo usaglašavanje sa novim ustavima. Buduće formiranje posebnih jedinica za zaštitu spomenika kulture, odnosno, kulturnih dobara, u okviru ovih zajednica, sigurno će predstavljati korak dalje u otklanjanju, s jedne strane, do sada uočenih slabosti i nedostataka, a pre svega, u boljoj organizovanosti i efikasnosti ustanova zaštite, a s druge, u jačanju njihove materijalne baze vezujući ih najneposrednije i za interese onih koji će ovu bazu jačati i širiti. Posebno je značajno i to što će ustanove zaštite, organizovane u samoupravnoj interesnoj zajednici za kulturu, moći posebnim samoupravnim sporazumom kako međusobno, tako i sa drugim interesnim zajednicama van kulture, još potpunije i adekvatnije da ostvaruju svoje programe i svoju ulogu u opštoj kulturnoj politici grada, odnosno republike ili pokrajine.

Za zaštitu našeg arhitektonskog i urbanog spomeničkog nasleđa ovako transformisane samoupravne zajednice za kulturu predstavljaju samo jedan od oblika u procesu daljeg samoupravnog dogovaranja i povezivanja. Ukazaću samo na neke od ovih oblika realizovanih u beogradskoj praksi u ovoj godini, iako su ovi oblici dobili ili će dobi-

ti i drugojačija rešenja u gradovima drugih naših republika ili pokrajina, koja za te sredine sigurno da u datim okolnostima i vremenu predstavljaju realna i prihvatljiva rešenja. Primera radi, u Zagrebu se priprema osnivanje samoupravne interesne zajednice za urbanističku i graditeljsku baštinu grada Zagreba u cilju »zaštite, očuvanja i trajne revitalizacije povjesne jezgre grada.«

U Beogradu je u prošloj godini Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda zaključio Sporazum o poslovnoj saradnji i međusobnom korišćenju kadrova sa Arhitektonskim fakultetom u Beogradu, a u ovoj godini sa Istorijskim arhivom Beograda o sređivanju arhivske građe i drugim zajedničkim poslovima (u toku je proširenje ovog sporazuma i sa Muzejom grada Beograda i Bibliotekom grada Beograda) i Narodnim muzejem u Beogradu o stručnoj, naučnoj i poslovnoj saradnji. Upravo je u toku potpisivanje Sporazuma sa Arheološkim institutom u Beogradu o realizaciji arheološkog projekta na Beogradskoj tvrđavi.

U Beogradu je takođe, u ovoj, 1975. godini, osnovana i posebna Samoupravna interesna zajednica za urbanu spomeničku celinu Skadarlije. Skupština grada Beograda, upravo ovih dana, na sednici svih veća opština, usvojila je zaključke o formiranju posebnih samoupravnih interesnih zajednica za još dve značajne urbane spomeničke celine »Područje Knez Mihailove ulice« i »Staro jezgro Zemuna.« U okviru osnovane samoupravne interesne zajednice stanovanja Beograda statutom ove Zajednice formirana je i posebna Komisija za zaštitu i revitalizaciju arhitektonskih spomenika kulture koja je, udružujući i sredstva poslovnog prostora i korisnika spomeničkih zgrada, realizovala, primera radi, već u ovoj godini blizu milijardu starih dinara.

Ukazao sam samo na neke od sigurno već brojnih primera u celoj našoj zemlji koji svedoče da smo i mi, radnici u oblasti zaštite spomenika kulture, učinili već izvestan napor na planu daljeg samoupravnog dogovaranja i povezivanja.

Zbog svega toga konzervatori Jugoslavije obeležavaju ovu, 1975. godinu, kao godinu koja po mnogo čemu predstavlja značajnu godinu za dalji razvoj zaštite našeg istorijskog, umetničkog i kulturnog nasleđa. Značajnu ne samo po tome što je jubilarna, po tome što možemo biti zadovoljni dosadašnjim rezultatima koje smo postigli u zaštiti i obradi ovog našeg nasleđa, već i po tome što bi hteli da počev, od nove, 1976. godine, otpočnemo i sa mnogo radikalnijim procesom još značajnijeg preobražaja naših organizacija zaštite u moderne i savremene institucije koje će, stvaranjem čvršćeg i funkcionalnijeg sistema u oblasti zaštite spomenika kulture, prevazići još uvek dosta naglašenu rascepanost i u mreži i u delatnostima ovih naših organizacija.

U trenutku kada i u kulturi počinjemo ne samo da menjamo već i ostvarujemo ciljeve i zadatke utvrđene na X Kongresa SKJ i kongresima SK svih naših republika i pokrajina, i u njihovom os-

tvarenju i primeni tražimo što racionalnije i efikasnije oblike daljeg udruživanja i samoupravnog dogovaranja i sporazumevanja, uveren sam da ćemo i mi, radnici u oblasti zaštite našeg kulturnog nasleđa, samo tim putem moći da mnogo koordiniranije i studioznije, sa više odgovornosti, a samim tim i sa više uspeha, priđemo ostvarenju što povezanijeg i funkcionalnijeg sistema zaštite spomenika kulture.

Jer, konačno, ako želimo da već započetu aktivnu i savremenu zaštitu našeg istorijskog i kultur-

nog nasleđa tako razvijamo da sve što je vredno stvoreno u materijalnoj i duhovnoj kulturi naših naroda i narodnosti živi i u sadašnjosti, da taj stvaralački kontinuitet, koji upravo našoj kulturi najviše i nedostaje, očuvamo i održimo i u budućnosti, — onda se zaštiti i obradi našeg spomeničkog nasleđa mora poći od takvih postulata koji ovoj našoj prošlosti, našem duhovnom i materijalnom nasleđu obezbeđuju sigurniju, trajniju i puniju budućnost.